

Архивски број: 08-29/15
Датум:

01-09-2025

Врз основа на постапка поведена по службена должност со Одлука бр. 08 - 29/7 од 14.2.2025 година и Одлука за дополнување на Одлуката бр. 08 - 29/7 со бр. 08 - 29/12, за заштита од дискриминација на пациентите во психијатриските болници, врз основа на здравствена состојба и попреченост, во областа на пристап до здравствена заштита против ЈЗУ Психијатриска болница - Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница - Негорци и Министерството за здравство, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација врз основа на член 21, став 1, точка 14 и 15 од Законот за спречување и заштита од дискриминација (Сл. Весник на РСМ бр. 258/2020) го донесе следното

МИСЛЕЊЕ

СЕ УТВРДУВА ДИРЕКТНА ПРОДОЛЖЕНА ДИСКРИМИНАЦИЈА во областа на пристап до здравствена заштита врз основа на здравствена состојба и попреченост од страна на ЈЗУ Психијатриска болница - Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница - Негорци и Министерството за здравство кон пациентите сместени во овие здравствени установи.

Образложение

До Комисијата за спречување и заштита од дискриминација беше доставен анонимен допис од страна на засегнати лица со кој информираа за условите во ЈЗУ Психијатриска болница - Демир Хисар. Во дописот се наведува дека повеќе од една година болницата не располага со санитетско комбе, туку пациентите ги транспортираат со товарно комбе (без прозор и без клима уред). Во однос на медицинските сестри, се наведува дека истите се неквалификувани, односно без високо образование и со несоодветно средно образование (гимназија, земјоделско или економско). Во однос на хигиената на пациентите, истакнуваат дека тие самите се грижат за бричење и стрижење и за истото нема вработено лице. Поради тоа тие сметаат дека се дискриминирани, наведувајќи дека тоа што имаат психички проблеми не значи дека треба да се третираат како пациенти од последна категорија.

По проверка на добиените информации, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација на 14.2.2025 година донесе Одлука за поведување на постапка по службена должност, имајќи ги предвид состојбите во психијатриските болници. Истата беше поведена против ЈЗУ Психијатриска болница - Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје и Министерството за здравство, а потоа со Одлука од 20.6.2025 година постапката се прошири и ја опфати ЈЗУ Психијатриска болница - Негорци.

За потврдување на добиените информации, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација испрати Барање за доставување на информации до ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар. Оттаму беа побарани следните информации:

- Дали Психијатриската болница располага со санитарско возило или возило за брза помош за превоз на пациентите?;
- Кој е точниот број на медицински сестри и негователи кои работат со пациентите?;
- Дали имате дежурни медицински сестри за 24 часовна поддршка на пациентите кои имаат потреба од постојана нега?;
- Доставете точен број на вработени доктори во болницата по специјалност?;
- Доставете вкупен број на вработени во болницата?;
- Доставете информација за вкупниот број на сместени пациенти?;
- Колкав е капацитетот на болницата и дали е исполнет?;
- На каков начин се одржува хигиената во болницата и дали има вработени лица за одржување на хигиената (број на лица и колкава е површината на болницата)? и
- Дали имате лице за одржување на личната хигиена на пациентите (бричење, стрижење и сл.).

ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар во одговорот ги достави следните информации:

- ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар поседува санитарско возило кое моментално е во неисправна состојба. Во случај кога е неопходно санитарско возило за превоз на пациенти се користи возило во соработка со ЈЗУ Здравствен дом Демир Хисар;
- Во установата вработени се 86 медицински сестри и 31 Работник со ССП-болничар кои работат со пациентите;
- Установата има дежурни медицински сестри за 24 часовна поддршка на пациентите кои имаат потреба од постојана нега;
- Во установата има 14 вработени доктори, и тоа:
- 4 Раководители на оддели - Доктор на медицина-Специјалист психијатар
- 5 Специјалисти психијатри (од кои еден доктор на науки)
- 3 Доктори на медицина - на специјализација
- 1 Доктор на медицина - специјалист интернист примариус
- 1 Доктор стоматолог (моментално во мирување)
- Вкупен број на вработени лица е 236 и 3 вработени со договор на дело;
- Вкупен број на сместени пациенти изнесува 262;
- Капацитетот на болницата е 320 легла;
- Хигиената во болницата се одржува од страна на 12 чистачи во здравствени простории, а површината на болницата изнесува 12 783 m²;

- За одржување на личната хигиена на пациентите (бричење, стрижење и сл.) се грижеше лице вработено со договор на определено време, чиј договор истече на 31.12.2024 година. Работното место ВКВ работник-бербер/фризер предвидено е во Планот за вработување за 2025 година.

Истовремено, испратено беше и Барање за доставување на информации до Министерството за здравство, со кое се побараа следните информации:

- Дали Психијатриската болница располага со санитарско возило или возило за брза помош за превоз на пациентите?;
- Дали се вршат редовни инспекциски надзори на работењето на ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар, и доколку имате достапни извештаи за констатираните состојби, Ве молиме да ни ги доставите;
- Ве молиме да ни доставите информации дали се преземаат активности предвидени во Националната стратегија за унапредување на менталното здравје 2018-2025 година, а кои се однесуваат на деинституционализација, односно постепено преминување од институционалниот облик на грижа кон услуги кои се обезбедуваат во заедницата за лицата со ментални потешкотии, односно намалување на долгорочната хоспитализација;
- Дали имате преземени конкретни активности за подобрување на условите во психијатриските болници, односно инвестирање во подобрување на инфраструктурата, вклучувајќи хигиенски и просторни услови, како и обезбедување на современа опрема и ресурси за третман на пациентите и
- Колку Центри за ментално здравје функционираат на територија на Република Северна Македонија, дали се соодветно екипирани и дали имате план за проширување на мрежата на вакви центри и во други општини во државата?

Имајќи предвид дека во законски предвидениот рок не беше доставен одговор од Министерството за здравство, Комисијата повторно испрати допис.

Во доставениот одговор, **Министерството за здравство информира:**

„ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар поседува санитарско возило кое моментално е во неисправна состојба. Во случаи кога е неопходно санитарско возило за превоз на пациенти, се користи возило во соработка со ЈЗУ Здравствен дом Демир Хисар. Во установата се вработени 86 медицински сестри и 31 Работник со ССП-болничар кои работат со пациентите. Установата има дежурни медицински сестри за 24 часовна поддршка на пациентите кои имаат потреба од постојана нега. Во установата има 14 вработени доктори и тоа:

- 4 Раководители на оддели - Доктор на медицина- Специјалист психијатар;
- 5 Специјалисти психијатри (од кои еден доктор на науки);
- 3 Доктори на медицина - на специјализација;
- 1 Доктор на медицина - специјалист интернист примариус и

- 1 Доктор стоматолог (моментално во мирување).“

Министерството известува дека вкупниот број на вработени лица е 236, како и 3 лица вработени со договор на дело. Вкупниот број на сместени пациенти е 262, а капацитетот на болницата е 320 легла. Во однос на хигиената во болницата појаснуваат дека се одржува од страна на 12 чистачи во здравствени простории, а површината на болницата изнесува 12 783 m². За одржување на личната хигиена на пациентите (бричење, стрижење и сл.) било задолжено лице вработено со договор на определено време, чиј договор е истекло на 31.12.2024 година. Во Планот за вработување за 2025 година било предвидено работно место работник – бербер/фризер.

Согласно планот за работа на ВРСМ за 2024-2028, како и план за работа на Министерството за здравство, за 2025 година планирана била изградба на нов објект за ЈЗУ Психијатриска болница ДемирХисар. Министерството за здравство во 2019 година изготвило Основен Ревидиран проект за изградба на два нови објекти, во кои ќе се овозможат стандардни услови за нега на пациентите кои имаат потреба од хоспитализација, а истите биле проектирани согласно европските важечки стандарди и нормативи во пристап на третирање на ваков тип на пациенти. Во однос на таквиот објект информираат:

„Имајќи ги предвид буџетските ограничувања на Министерството за здравство за реализација на капитални проекти се предлага изградба на еден објект со вкупна развиена бруто површина од 1012 м² во две нивоа над земја од 925м² и подрум од 87м². Во овој објект е планирано да се сместат Геријатриско женско и хронично женско одделение на приземје и кат соодветно. Објектот ќе обезбеди сместување на 42 пациенти во 3 креветни соби. Градбата се предвидува на П+1 кат. На кровот се предвидува поставување на соларни системи за загревање на вода. Влез/излез за администрација, болничари, сестри, доктори и влез/излез за болни кои го користат исклучиво само со придружба. Секое ниво се состои од сместувачки дел, каде болните се слободни во рамките на нивните можности да седвижат и да ги користат трпезаријата со дневен бораок, санитарите и ходникот, внимавано е овие функционални целини да се ориентирани кон поволните стран и на светот во рамките на локациските услови. Остатокот од површината е наменет за болничкиот персонал, како постојан така и посетувачки задолжен за целата болница. Врската помеѓу двете нивоа е исклучиво преку вертикалните комуникации во административниот дел преку скали и лифт. Целта на ваквата поделба на функции произлегува од осетливоста на здравјето кај пациентите, корисници на објектот и потребите за полесна контрола од страна на одговорните лица. Со реализацијата на проектот освен градбата се предвидува и целосно опремување на новиот објект, рушење на постоен напуштен објект (старо судско одделение) како и изведба на пристапни патеки. По одобрување на финансиските средства Министерството за здравство ќе спроведе постапка за добивање на одобрение за градење.“

Во однос на лекувањето на душевно болните пациенти, Министерството за здравство појаснува дека во Република Северна Македонија околу 750 душевно болни пациенти се лекуваат дневно-болнички во Центрите за ментално здравје, како организациони единици во рамките на јавните здравствени установи и тоа: 3 (три) Центри за ментално здравје на територијата на град Скопје, во рамки на Јавна здравствена установа Психијатриска болница „Скопје“ - Скопје, Центар за ментално здравје во рамки на Јавна здравствена установа Универзитетска клиника за психијатрија Скопје, Центар за ментално здравје во рамки на Јавна здравствена установа Клиничка болница Тетово, Центар за ментално здравје во рамки на Јавна здравствена установа Здравствен Дом Струмица, Центар за ментално здравје во рамки на Јавна здравствена установа Општа болница Гевгелија, Центар за ментално здравје Демир Хисар во рамки на Јавна здравствена установа Психијатриска болница Демир Хисар и Центар за ментално здравје Прилеп во рамки на Јавна здравствена установа Психијатриска болница Демир Хисар. Во однос на работата на центрите за ментално здравје известуваат дека тие ги структурираат и ги насочуваат процесите на деинституционализација и ресоцијализација на лицата со ментални болести, особено на оние што долготрајно биле хоспитално третирани. Визијата на психосоцијалната рехабилитација е да обезбеди целосно враќање на менталниот пациент во општеството преку надминување на старите азилни сместувања, воспоставување сеопфатни служби за ментално здравје во заедницата, сензибилизација на локалните носители на одлуки, создавање нови правни решенија, вклучување и активирање на ресурсите од заедницата, вклучување на семејствата во процесот на рехабилитација и развивање индивидуални програми за рехабилитација во соработка со корисниците.

Центрите за ментално здравје во заедницата нудат бази каде што локалните тимови може да:

- Ги проценат потребите во однос на здравствената и социјалната заштита;
- спроведуваат индивидуални планови за психосоцијална рехабилитација;
- обезбедуваат психоедукација;
- обезбедуваат професионална реедукација;
- водат други програми за ресоцијализација и реинтеграција во општеството на лицата со ментални болести.

Информираат дека во план е отварање на нови Центри за ментално здравје во Кичево и Битола, кои би функционирале во соработка со ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар, Центар за ментално здравје во Штип кој би функционирал во рамки на ЈЗУ Клиничка болница Штип, како и отварање на Центри за ментално здравје за млади и адолесценти. Во однос на инспекциските надзори во ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар, информираат дека согласно член 300 од Законот за здравствената заштита, инспекциски надзор над приментата на овој закон врши Државниот санитарен и здравствен инспекторат.

Во текот на постапката Комисијата за спречување и заштита од дискриминација испрати Барање за доставување на информации до ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје, од каде ги побара следните информации:

- Дали психијатриската болница располага со санитарско возило или возило за брза помош за превоз на патниците?;
- Кој е точниот број на медицински сестри и негователи кои работат со пациентите?;
- Дали установата има дежурни медицински сестри за 24 часовна поддршка на пациентите кои имаат потреба од постојана нега?;
- Кој е точниот број на вработени доктори во болницата по специјалност?;
- Кој е вкупниот број на вработени во болницата?;
- Колкав е бројот на сместени пациенти во болницата?;
- Колкав е капацитетот на болницата? и
- На каков начин се одржува хигиената во болницата и дали има вработени лица за одржување на хигиена (број на лица и колкава е површината на болницата)?

ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје во доставениот одговор информираше дека болницата располага со 1 (едно) санитарско возило за превоз на пациенти. „Возилото е произведено во 2004 година и често е во употреба поради сервисирање. Во периодот на сервисирање болницата останува без санитарско возило за превоз на пациентите, а честите поправки преставуваат финансиски товар за болницата. Бидејќи од сопствените буџетски средства не сме во можност да набавиме ново возило, во повеќе наврати сме се обраќале до Министерството за здравство и до повеќе хуманитарни организации со барање за донација на санитарско возило, но за жал засега без резултат.

Во стационарниот дел на болницата, трите Центри за ментално здравје и Центарот за зависности во Кисела Вода вкупно се вработени 99 медицински сестри и 34 болничари. Од нив, во болничкиот дел, со пациентите кои се хоспитализирани во болницата работат 81 медицинска сестра/техничар и сите 34 болничари. Со оглед на тоа дека болницата во хоспиталниот дел се состои од 12 медицински оддели, бројот на медицински стстри/техничари и болничари е незадоволителен и создава проблем при организирање на сменската работа. Во болничкиот дел работата е организирана сменски и пациентите на лекување во болницата имаат 24 часовна медицинска поддршка.“

Вкупниот број на доктори во болницата и екстра-хоспиталните центри изнесува 26 (дваесет и шест) од кои: 4 невропсихијатри, 20 психијатри, 1 доктор специјалист по интерна медицина и 1 лекар на специјализација.

Во болничкиот дел вработени се: 1 невропсихијатар, 1 специјалист по интерна медицина и 14 психијатри. Овој број е далеку помал од потребниот, со оглед дека

работата на лекарите е организирана со дежурства на двајца доктори, кои после дежурството користат слободен ден. Освен тоа докторите од болницата работат по еден ден во амбулантите при Центрите за ментално здравје, со што работата во болницата ја препокриваат докторите кои тој ден не се во амбуланта и не користат слободен ден од дежурство, или годишен одмор, што доведува до преоптоварување на овој стручен профил. Бројот на лекари специјалисти е далеку помал од потребниот, особено ако се земе предвид високата возрасна структура, а 8 лекари се на возраст од над 64 години (работниот однос го продолжуваат со Согласност од Министерството за здравство, која се обновува на годишно ниво се до навршување на 67 години на вработениот). Во наредните месеци април и мај, работниот однос ќе престане за лекарот специјалист по интерна медицина (април) и на еден доктор невропсихијатар (мај). За проблемот со недостаток на доктори редовно се обраќаме до надлежното Министерство за здравство, но за жал сеуште без позитивен одговор на нашите барања. Вкупниот број на вработени од сите профили во болницата и екстра хоспиталните центри изнесува 283. Од нив во болничкиот дел работат 244 вработени, а останатите се распоредени со работни задачи во трите Центри за ментално здравје и Центарот 3 зависности во Кисела Вода. Капацитетот за болничко лекување се состои од 317 болнички кревети. Вкупниот број на пациенти (на 11.03.2024 г.) изнесува 328. Од кои: 308 се во болницата, а 20 користат терапевтски викенд (отсуство), кога се пробно пуштени во домашна средина за определен период, по што во зависност од психичката состојба, ќе го продолжат лекувањето во болницата или ќе бидат отпуштени од болничко лекување.

Во нашата установа се вработени 10 хигиеничари, од кои во болничкиот дел работат 7. Освен тоа преку Договор за јавна набавка на услуги, од Агенција се ангажирани уште 7 хигиеничари за работа во болничкиот дел. Со оглед на бројот на медицински и не медицински објекти во болницата и 24 часовната работа на медицинските оддели преку целата седмица, бројот на хигиеничари не е доволен за одржување на хигиената според стандардите за здравствените установи.

Во редовен работен однос на неопределено време во болницата има двајца бербери кои се грижат за бричење и потстрижување на пациентите.

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација со Барање за информации се обрати и до ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци, од каде ги побара истите информации како и од останатите психијатриски болници.

Во одговорот доставен од ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци се наведува дека психијатриската болница располага со две санитетски возила. Вкупниот број на вработени е 93, од кои 30 медицински сестри, 31 болничар, 5 специјалистри психијатри, 1 доктор специјализант и 2 доктори на медицина кои чекаат специјализација. Во дописот се потенцира дека во континуитет во текот на целата година, располгаат со 24 часовна здравствена заштита, односно непрекинато имаат дежурни медицински

сестри, болничари и доктори. Во однос на капацитетот на болницата истакнуваат дека има 240 кревети, а во моментот сместени се 233 пациенти. Хигиената ја одржуваат со помош на вработени чистачи, кои се вкупно 4, а во одржување на хигиената се вклучени и пациенти кои обавуваат окупациона терапија и за истото се соодветно платени. Површината за чистење наведуваат дека е 4500 m². За одржување на хигиената на пациентите немаат вработени лица, па поради тоа истото се прави со помош на пациентите кои се работно ангажирани.

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација се обрати и до Државен здравствен и санитарен инспекторат, од каде побара информации за спроведени инспекциски надзори и доставување на записници од истите за ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци.

На 16.7.2025 година до Комисијата беше доставен одговор со бр. 08-29/14 од Државен санитарен и здравствен инспекторат. Со истиот информираат дека инспекторатот согласно член 239-а од Законот за здравствена заштита врши редовни инспекциски надзори на квартално ниво во здравствените установи кои пружаат секундарна и терцијарна здравствена заштита. Во останатите здравствени установи редовни надзори се вршат еднаш годишно, доколку не постојат индиции за почести надзори. Редовните инспекциски надзори се во надлежност на ДСЗИ согласно Законот за здравствена заштита, Закон за заштита на наслението од заразни болести, Законот за заштита на правата на пациентите, Законот за евиденции во областа на здравството и Законот за управување со отпадот. Во однос на вонредните надзори известуваат дека најчесто се вршат по поднесени претставки од пациенти, членови на нивното семејство или овластено лице, а кои се однесуваат на незадоволство од пружените или непружените здравствени услуги, ненавремено издавање на резултати од дијагностички иследувања, непрофесионален однос од страна на вработените или претставки од вработени здравствени работници и соработници за состојби во доменот на работните односи, стручно усовршување, организација на работа во установата итн. Воедно, известуваат дека досега не биле доставени претставки кои се однесуваат на дискриминација во било каков облик. Во прилог на поднесокот доставиле прилози, односно записници за извршени редовни инспекциски надзори за 2025 година во ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница Скопје и ЈЗУ Психијатриска болница Негорци. Доставени се и два записници од извршени вонредни инспекциски надзори во ЈЗУ Демир Хисар.

Врз основа на прибраните податоци во постапката отворена по службена должност, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација го констатира следното:

Од доставените одговори на психијатриските болници се воочува недостигот на капацитети и ресурси за функционирање на овие установи. Освен недоволниот број на вработени и потребни доктори специјалисти, истите не поседуваат

функционални санитарски возила, немаат соодветни и доволни капацитети за одржување на просториите и одржување на личната хигиена на пациентите.

Во однос на незадоволителните капацитети на психијатриските болници укажува и *„Извештајот за состојбите и условите во психијатриските болници и установи за социјална заштита“ (2023)* на Хелсиншки комитет за човекови права.

Од извештајот произлегува дека ЈЗУ Психијатриска болница Скопје се соочува со недостиг на персонал, вклучително и медицински кадар, како и со недоволно финансиски средства во однос на потребите на оваа установа. Воедно, не се достапни сите потребни лекови за пациентите. Во однос на состојбата на одделенијата, во второто машко одделение било увидено дека постои ниско ниво на хигиена, лоша миризба, лоши услови во тоалетите и незадоволителни услови во мензата. Во акутното одделение, прво мешано и второто женско одделение (во ист простор) биле увидени катастрофални услови во тоалетите од собите и покрај тоа што просторот бил реновиран, како и несоодветно греење. Тоалети во катастрофална состојба биле забележани и на геријатриско одделение и во четвртото и петтото машко одделение. Во судското одделение немало соодветно обезбедување, условите во просториите биле лоши, објектот бил стар, а забележани биле влага и провев. Просториите биле ладни, условите во тоалетите екстремно лоши, а ќебињата, чаршафите и креветите стари.

Од посетата во ЈЗУ Психијатриска болница Негорци се заклучило дека има недоволен број на психијатри, медицински сестри и болничари. Во оваа психијатриска болница нема обезбедување, па вработените се грижат за безбедноста во болницата.

При посетата на ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар се увиделе лоши материјални услови во целата болница, лоши тоалети во сите одделенија и недостиг на средства за хигиена во истите. Во дел од просториите се пушело, поради што имало лоша миризба. Во некои делови имало стари и дотраени прозорци, поради што имало провев, а била забележана и влага по сидовите. Особено лоша состојба била забележана во женското геријатриско одделение, односно стари и дотраени душеци, постелнина и ќебиња, а во голем дел од собите немало ниту врати. Во оваа психијатриска болница имало недостиг на кадар, вклучително и медицински кадар, а не се достапни ниту сите потребни лекови за пациентите.

Во Извештајот од посетата на Европскиот комитет за превенција од тортура од 28.03.2023 година <https://rm.coe.int/1680afa9c1> е констатирана следната состојба:

„За Психијатриската болница Демир Хисар делегацијата утврдила дека материјалните услови во неодамна реновираните одделенија, особено во одделенијата за акутни и хронични машки пациенти, се подобри од оние во другите одделенија. Сепак, бидејќи работите биле ограничени на основно одржување и поправки (санитарни простории, варосување, водовод, подови и замена на

прозорци), целокупните услови остануваат едвај задоволителни, и што е загрижувачко, брзо се влошуваат поради слабо одржување и запуштеност.

Во останатите, главно нереновирани, одделенија (мешано адолесцентско, геријатриско машко и женско, хронично и акутно женско), делегацијата забележала лоша состојба, со валкани, испукани и често мувлосани сидови, скршени плочки, оштетени врати и прозорци. Животниот простор е доволен, но во случај на полн капацитет станува пренатрупан. Мебелот – најчесто стар и оштетен – се состои од метални кревети, нојни масички и во ретки случаи, шкафчиња, при што недостасува простор што пациентите би можеле да го заклучат. Душеците и кебињата во некои одделенија се дотраени. Повеќето одделенија имаат соодветна вентилација, освен геријатриските, каде што воздухот е застоен и има силен мирис на пот и урина. Вештачкото и природното осветлување се задоволителни. Санитарните простории генерално се хигиенски одржувани, но во многу лоша состојба (расипан водовод, протекување, скршени плочки), особено бањите (испукани сидови, мувла, недостиг на тушеви, несигурно снабдување со топла вода).

Најлоши услови се забележани во Судско-психијатриското одделение, кое имало уништен мебел, оштетени врати, скршени прозорци, испукани и валкани сидови, нефункционално вештачко осветлување и многу низок стандард на хигиена. Бањите се во неприфатлива состојба (скршени плочки, рѓосани цевки, мувла на сидовите и таваните). Дворот имал оштетени шахти, што претставува ризик за повреди.

На крајот на посетата, делегацијата се повикува на член 8, став 5 од Конвенцијата за заштита од тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување и побарува од властите на Република Северна Македонија итно да ги подобри материјалните услови во бањите на Судско-психијатриското одделение. Со писмо примено на 14 ноември 2023 година, директорот на болницата Демир Хисар информирал дека бањите се реновирани, приложувајќи фотографии како доказ. КПТ ја поздравува оваа брза реакција.

КПТ понатаму ги повикува властите на Република Северна Македонија итно да продолжат со подобрување на животните услови во психијатриските болници во Демир Хисар и Скопје, давајќи највисок приоритет на Судско-психијатриските одделенија и другите нереновирани одделенија.

Дополнително, КПТ нагласува дека, како што покажуваат наодите од посетата, секој план за реновирање или голема реконструкција би бил краткорочно решение доколку раководството на болницата не развие и спроведе сеопфатен и повеќеслоен план за одржување на установите. Овој план треба да опфати превентивно одржување (рутински проверки и одржување за да се спречат дефекти), корективно одржување (поправки при појава на дефекти), управување со имотот (евидентирање на состојбата на сите објекти), финансиско планирање

(доделување средства за одржување), усогласеност со безбедносните стандарди, подготвеност за итни случаи (планирање за вонредни состојби и природни катастрофи) и управување со надворешни изведувачи. Ваквите планови се од клучно значење за долгорочната функционалност на болничките објекти и заслужуваат подеднакво внимание како и изградбата на нови капацитети.“

Резолуција на Генералното собрание на ОН бр. 46/119 на 17 декември 1991 година и Принципите на ОН за заштита на лицата со ментална болест и унапредување на менталната здравствена заштита го гарантираат правото на соодветно лекување, достоинство, приватност и слободна согласност на оваа група граѓани. Тие воспоставуваат минимални стандарди кои секоја држава треба да ги почитува во третманот на лица со ментални нарушувања:

- **Право на најдобра можна здравствена заштита** - Сите лица со ментална болест имаат право на ист квалитет на здравствена заштита како и сите други граѓани;
- **Достоинство и хуманост** - Секое лице мора да биде третирано со почит, без деградирачки или нехумани услови;
- **Приватност и доверливост** - Пациентите имаат право на приватност во своето лекување, а сите медицински информации мора да останат доверливи;
- **Информирана и слободна согласност** - Третманот (вклучително и медикаментозен или психијатриски интервенции) треба да се спроведува само со слободна и информирана согласност на пациентот. Исклучок се само итни ситуации, и тоа под строго утврдени правила и надзор;
- **Право на правна заштита и жалба** - Пациентите имаат право да се жалат на условите или третманот, како и пристап до независни органи кои ќе ги разгледуваат нивните случаи;
- **Непридржување кон дискриминација** - Ниту едно лице не смее да биде лишено од права или услуги поради својата ментална состојба и
- **Право на заеднички живот и социјална интеграција** - Третманот треба да овозможи рехабилитација и враќање во заедницата, а не долготрајна институционализација.

Законот за здравствената заштита во член 4, став 1 воспоставува право на секој граѓанин да ја остварува здравствената заштита со почитување на највисокиот можен стандард на човековите права и вредности, односно има право на физички и психички интегритет и на безбедност на неговата личност, како и на почитување на неговите морални, културни, религиозни и филозофски убедувања.

Законот за здравствена заштита воспоставува начело на правичност на здравствена заштита, според кое здравствената заштита се остварува со забрана на дискриминација при укажувањето на здравствената заштита по однос на раса, пол, старост, национална припадност, социјално потекло, вероисповед, политичко и друго убедување, имотна состојба, култура, јазик, вид на болест, психички или телесен инвалидитет.

Од друга страна, забраната за дискриминација согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација се однесува, меѓудругото, и на областа здравствена заштита.

Законот за заштита на правата на пациентите предвидува заснованост на заштитата на правата на пациентите врз начело на хуманост (почитување на личноста на човекот, како хумано суштество и почитување на физичкиот и психичкиот интегритет на личноста, како и сигурноста на човекот) и начело на достапност (здравствените услуги се постојано достапни и пристапни на сите пациенти подеднакво и без дискриминација).

Законот за ментално здравје потесно ги уредува правата на лицата со ментална болест и обврските на здравствените установи:

Согласно член 3 од Законот за ментално здравје: *Заштитата на лицата со ментална болест се заснова на обезбедување на најдобра грижа, лекување и рехабилитација во согласност со тековните достигнувања во областа и во рамките на расположливите средства, соодветна на поединечните потреби на лицето, со отсуство на каква било психичка и физичка злоупотреба, со целосен резпект на достоинството на неговата личност и во негов најдобар интерес.*

Со член 8 од истиот закон се предвидува *Лицето со ментална болест има право на ист третман во грижата, лекувањето и рехабилитацијата, како и лицата болни од други болести.*

Со член 10 се предвидува *Секое лице со ментална болест има право на обезбедување на хумана и безбедна животна средина.*

Посебните права на лицето со ментална болест кое престојува во здравствена установа се утврдени во член 14 од Законот за ментално здравје, и тие се:

1) да биде работно ангажирано и да прима надоместок за работата, ако установата стекнува приход од неговата работа; 2) да биде сместено во одвоени простории од лице од различен пол; 3) малолетно лице да биде сместено одвоено од полнолетно лице; 4) на лични контакти со лица од установата или други лица; 5) да прима и испраќа пошта и прави телефонски разговори; 6) да следи радио и телевизиски програми во рамки на можностите на здравствената установа; 7) да поседува предмети за лична употреба за облекување, обезбедување на лична хигиена, како и за други лични и неопходни потреби во согласност со состојбата на неговото ментално здравје; 8) да учествува по свој избор во верски активности во рамки на можностите на здравствената установа; 9) да користи викенд - отсуство во согласност со состојбата на неговото ментално здравје доколку тоа условите го дозволуваат, освен ако не се работи за притворено лице со ментална болест и 10) лична сигурност.

Од утврдената фактичка состојба, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација констатира дека условите во психијатриските болници, како

нехигиенски и нехумани услови (неадекватна хигиена, расипани кревети, стари душеци, мувлоани сидови, недоволна топлина и светлина), ограничен пристап до здравствена и психосоцијална грижа (како резултат на недостатокот на кадар во установите), изолираност и прекумерна институционализација (како резултат на сместување без јасен правен основ, без план за ресоцијализација или поддршка за враќање во заедницата) и непочитување на приватноста и достоинството на пациентите сместени во психијатриските болници не се изолирани случаи или пропусти, туку последица на долгорочна негрижа и институционално занемарување на конкретната група лица. Необезбедувањето на соодветни ресурси и услови, занемарувањето на препораките од меѓународните тела за човекови права и неефикасност на механизмите за надзор (Државен санитарен и здравствен инспекторат, Комисија за ментално здравје, Комисија за унапредување на правата на пациентите, Државна комисија за правата на пациентите) доведуваат до системска дискриминација. Таквиот институционален третман на занемарување на пациентите сместени во психијатриските болници резултира со објективно понеповолна положба на овие лица во споредба со останатите пациенти кои боледуваат од други болести. Всушност, во засегнатата група (лица сместени во психијатриските болници) се пациенти со акутни психички нарушувања, пациенти со хронични психијатриски болести, психогеријатриски пациенти, осудените лица со ментални нарушувања кои се сместени во психијатриска болница поради изречена мерка на безбедност – задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа, пациенти со изречени ВПП мерки, пациенти со зависности, како и пациенти без социјална поддршка. Како резултат на системската негрижа, овие пациенти се жртви на институционална маргинализација, што се манифестира преку ограничен и нееднаков пристап до квалитетна здравствена заштита и нехумани услови за достоинствен живот и лекување.

Состојбите во психијатриските установи во Република Северна Македонија се споредливи со оние што се предмет на пресудата *Stanev v. Bulgaria* (ЕЧП, 2012). STANEV v. BULGARIA Во тој случај, Европскиот суд за човекови права утврдил дека сместувањето на лица со ментални нарушувања во институција со лоши хигиенски и материјални услови, со ограничен или никаков пристап до лична хигиена и без реална можност за напуштање на установата, претставува повреда на член 3 од ЕКЧП (забрана на нечовечко и понижувачко постапување). Имајќи ги предвид наодите за пренатрупаност, влага, недостиг на постелнина и несоодветна хигиена во нашите психијатриски установи, како и ограничените права на пациентите, може да се заклучи дека државата ризикува директна повреда на овие одредби од Конвенцијата доколку итно не преземе мерки за подобрување на условите.

Поради наведеното, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација утврди директна продолжена дискриминација од страна на Министерството за здравство, ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар, ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци кон пациентите сместени во

психијатриските болници врз основа на здравствена состојба и попреченост во пристапот до здравствена заштита.

Согласно член 8, став 1 од Законот за спречување и заштита од дискриминација:

Директна дискриминација постои кога со едно лице или со група се постапува, се постапувало или би се постапувало понеповолно во однос на друго лице или група во фактичка или можна споредлива или слична ситуација, врз дискриминаторска основа.

Согласно член 4, став 1, точка 12 од Законот за спречување и заштита од дискриминација:

Продолжена дискриминација е дискриминација што е вршена врз едно лице или група непрекинато, во подолг временски период, врз дискриминаторски основи.

Согласно член 13 од Законот за спречување и заштита од дискриминација:

Како потежок облик на дискриминација, во смисла на овој закон, се смета повеќекратна дискриминација, интерсекциска дискриминација, повторена дискриминација и продолжена дискриминација.

Согласно член 27, став 2 од Законот за спречување и заштита од дискриминација, по утврдена дискриминација, со цел отстранување на повредите на правото, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација ја донесе следната:

ПРЕПОРАКА

СЕ ПРЕПОРАЧУВА Министерството за здравство во Буџетот за 2026 година да предвиди средства за итни санации во Психијатриските здравствени установи и за истото да подготви акциски план. Министерството за здравство треба да го исполни препорачаното во рок од 180 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја извести Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА Министерството за здравство во рамки на најавената набавка на возила за прва помош да предвиди и три нови возила кои ќе бидат наменети за психијатриските здравствени установи. Министерството за здравство треба да го исполни препорачаното во рок од 90 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја извести Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА Министерството за здравство да изработи Национален акциски план за изградба и реконструкција со планирани буџетски средства и јасни приоритети за реновирање или изградба на ново судско – психијатриско одделение во

Скопје и изградба на нова зграда за геријатриско женско и хроничко одделение во Демир Хисар. Министерството за здравство треба да го исполни препорачаното во рок од 180 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја извести Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА Министерството за здравство во соработка со Министерството за финансии да обезбеди согласност за доволен број на вработувања во сите психијатриски здравствени установи во државата, согласно приоритетните потреби. Министерството за здравство треба да го исполни препорачаното во рок од 180 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја извести Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци да побараат од Министерството за здравство согласности за нови вработувања согласно потребите. Психијатриските болници треба да го исполнат препорачаното во рок од 90 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја известат Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци да изготват план и да достават Информација до Министерството за здравство за обнова на кревети, постелнина и мебел со потребни финансиски средства за истото. Психијатриските болници треба да го исполнат препорачаното во рок од 180 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја известат Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

СЕ ПРЕПОРАЧУВА ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци да изготват планови за превентивно одржување (рутински проверки и одржување на објектите за да се спречат дефекти), корективно одржување (поправки при појава на дефекти), управување со имот (евидентирање на состојбата со сите објекти), финансиско планирање (определување на средства за одржување), како и план за подготвеност при итни случаи (планирање за евакуација при вонредни состојби и природни катастрофи). Психијатриските болници треба да го исполнат препорачаното во рок од 180 дена од денот на прием на ова Мислење и за истото писмено да ја известат Комисијата за спречување и заштита од дискриминација.

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација го следи исполнувањето на препораките, а доколку Министерството за здравство, ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје, ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар и ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци не постапат согласно овие препораки, врз основа на член 27, став 4 од Законот за спречување и заштита од дискриминација ќе биде поднесено барање за покренување на прекршочна постапка пред надлежен суд за прекршоци.

4

Комисија за спречување и заштита од
дискриминација
Претседател на Комисијата
Лимко Бејзароски

Доставено до:

- Министерство за здравство со седиште на ул. „50 – та Дивизија“ бр. 14, 1000 Скопје
- Министерство за финансии со седиште на ул. „Даме Груев“ бр. 12, 1000 Скопје
- ЈЗУ Психијатриска болница – Скопје со седиште на ул. „Скупи бр. 20“ бр. 56, 1000 Скопје
- ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар со седиште на ул. „Битолска“ бр. 66, 7240 Демир Хисар
- ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци со седиште во Негорски бањи, с. Негорци, 1480 Гевгелија